

степен независног деловања уз очување укупног повлашћеног статуса произашлог из њихове етничке припадности. Учешће фолксдојчера у војним снагама Немачке, ослонац окупационим властима у свакодневном раду на терену обележили су ратне године на простору Војводине и Југославије. Пораз Немачке, успостављање нове комунистичке власти а затим и оцена понашања фолксдојчера током рата одредили су послератну судбину ове мањине. Понашање фолксдојчера након пораза Немачке ишло је у два правца. Један део одлучио се на евакуацију, уз сву конфузију и хаос који су пратили овај процес, усмерену ка границама Немачке. С друге стране, део фолксдојчера одлучио се на останак у земљи. Депортације у Совјетски Савез, хапшења и присилна затварања а затим и распуштање логора и почетак легалног иселјавања обележили су судбину оних који су остали у првим послератним годинама. Аутор покреће и важно питање квалификације овог и оваквог третирања немачке мањине сматрајући да, ако се и може говорити о злочинима и кршењу права, никако се не може говорити о чињењу геноцида од стране југословенских власти. Излагање се завршава „Епилогом“ којим аутор даје један сажет осврт на статус и положај ове мањине у последњој деценији XX и почетком XXI века.

Може се закључити да књига Зорана Јањетовића пружа један заокружени преглед положаја немачке мањине на тлу Војводине, истовремено нудећи занимљиве осврте и нов угао посматрања различитих аспеката њиховог живота од разлога колонизације, односа са другим заједницама па до врло осетљивих питања везаних за догађаје током Другог светског рата и непосредно по његовом окончању. Валидност и научна утемељеност истраживачког напора аутора чини ово дело вредним и незаобилазним у покушају расветљавања а затим и разумевања појединих питања из наше прошлости.

Мр Весна ЂИКАНОВИЋ

Bogdan Catana,
Relații Diplomatice Româno-Sârbe, 1880–1913,
Editura Universitaria, Craiova, 2009, 363 str.

Румунска и српска историографија ретко су за тему имале међусобне односе Србије и Румуније у 19. и почетком 20. века. Изузетак у том погледу, поред књиге румунског историчара српског порекла Миодрага Милина (*Румунско-српске политичке везе у модерно доба 19. век*, објављена 1992. у Букурешту на румунском језику), чини и рад Богдана Катане који овим приказом имамо намеру да у главним цртама представимо српској стручној и читалачкој јавности.

Богдан Катана припада млађој генерацији румунских историчара (рођен 1977. године), основне студије је завршио на Универзитету у Крајови, где је одбранио и докторску (PhD) тезу. У време докторских студија био је стипендиста српске владе. Говори солидно српски језик. Румунској стручној јавности представио се кроз седам истраживачких чланака објављених у периоду од 2002. до 2008. године. Рукопис који је пред нама део је ауторове докторске дисертације под насловом „Румунско-српски односи 1880–1920“ која је одбрањена 2008. године.

Књига писана на румунском језику обрађује политичке и дипломатске односе између Србије и Румуније у периоду између 1880. и 1913. године. Као граничне године узете су 1880. као, по аутору, година почетка независног живота обе земље (признате на Берлинском конгресу 1878) и 1913, као година завршетка балканских ратова (Букурешки мировни уговор). У раду је коришћена обимна грађа из Архива Министарства иностраних послова Румуније, румунског Националног историјског архива, Архива Србије и Архива Југославије, а од објављене грађе, поред зборника докумената претежно румунске провинијенције, те зборника на француском и енглеском језику који се односе на политичку и дипломатску историју Европе и Балкана, аутор од објављених извора на српском језику, уз мемоаре, обилно користи и *Документа о спољној политици Краљевине Србије* у издању САНУ.

Рад Богдана Катане можемо сагледати кроз неколико основних целина. У уводном поглављу аутор истиче чињеницу да ни српски/југословенски ни румунски историчари нису посвећивали већу пажњу односима између двеју земаља у истраживаном периоду, те да су њихови радови били углавном фокусирани на односе обеју земаља са великим силама (Аустро-Угарском, Русијом, Француском и Великом Британијом). Разлог томе може се, према том румунском историчару, тражити и у непостојању значајнијих међународних догађаја у које су биле умешане обе земље истовремено. Аутор ту даје и критички осврт на неке до сада објављене секундарне изворе и већ поменути књигу Миодрага Милина, у односу на коју рад Б. Катане представља логичан наставак. Аутор овде истиче да Милинова књига представља једини покушај да се комплетно расветле српско-румунски политички односи пре 1900. године.

Прва целина ове књиге даје анализу ранијег периода односа између двеју земаља, укључујући и анализу односа у време источне кризе 1876–1878. године. Ту су обрађене и династичке везе између двеју земаља, са нагласком на брачне везе неких важнијих представника династије Обреновић са различитим приватним лицима из Румуније или особама румунског порекла уопште. У том делу су представљене и посете српских владара Румунији, а посебно је указано и на велике земљишне поседе српских владалаца на територији Румуније.

Друга целина Катаниног рада посвећена је анализи румунско-српских односа током осамдесетих година 19. века. Ту су, на богатој изворној основи коју нуде румунски и српски архиви, обрађени бројни аспекти српско-румунских дипломатских и економских веза у раним осамдесетим годинама. На овом месту је приказан и кратак историјат Тимочке буне 1883. године, због чињенице да, према аутору, у тој области живи прилично бројна румунска заједница. Ове тврдње о румунској националној припадности српских Влаха представљају и иначе лајт-мотив румунске историографије о том питању, којег се аутор држи већ по инерцији. Богдан Катана истиче да је Румунија поменути догађај посматрала као унутрашње питање Србије које није утицало на румунско-српске односе, иако су неки од првака српске Народне радикалне странке, укључујући и Николу Пашића, пребегли у Румунију пре него што су прешли у Бугарску, где су добили помоћ и подршку од тамошњих власти. Главна пажња у том делу посвећена је Букурешком мировном уговору из 1886. године којим је успостављен *status quo* на Балкану након српско-бугарског рата 1885/86. године. Аутор наглашава, на примеру овог догађаја, да он није био предмет истраживања међу румунским историчарима из простог разлога што није

довео ни до каквих стварних промена на балканској или европској политичкој сцени. Са овом ауторовом тврдњом, наравно, не можемо се сложити, барем када су у питању политичке промене у Србији, будући да је једна од последица рата био и Устав из 1888, као и абдикација краља Милана Обреновића у корист малолетног сина Александра. Све то наравно није имало већег утицаја на румунско-српске односе нити на Румунију као државу, па се ауторов став из те перспективе може разумети. Букурешки мировни уговор са румунског гледишта има, како истиче Катана, и симболички значај, будући да су велике силе одређивањем Букурешта за место мировних преговора указале част Румунији као релативно младој независној држави, која се на тај начин афирмисала на међународној сцени.

Трећа целина односи се на реконструкцију међусобних односа Србије и Румуније у периоду од 1890. до 1910, које, према аутору, карактерише политика „вруже – хладно“. Главне изворе за праћење промена расположења највиших представника власти у обе земље према међусобним односима аутор је нашао у дипломатским извештајима румунских и српских представника из Београда односно Букурешта који су те промене пратили и о њима писали. Као фасцинантан пример међусобног зближавања аутор наводи отворену подршку водећих румунских политичара и интелектуалаца какви су били Јорга, Ксенопол, Карп и Мајореску српским ставовима у вези са Босном и Херцеговином поводом анексионе кризе 1908/09. године. Узроке и последице те подршке Б. Катана на овом месту детаљно анализира. Аутор на основу сачуване дипломатске преписке и телеграма даје слику о томе како су и колико пружену подршку са румунске стране ценили и осећали београдски политичари и објашњава побољшање односа између двеју земаља у поменутом периоду. Као антитезу поменутих догађајима Б. Катана нуди реконструкцију сукоба између Румуније и Србије који је избио око 1900. године у вези са мањинским питањем. Тада је, наиме, румунска влада апеловала на Београд ради заштите интереса око 160.000, по њеном мишљењу етничких Румуна, односно српских Влаха у Тимочкој крајини, што је наравно оставило неповољан утисак на српској страни. Последње поглавље ове целине има намеру да покаже како локална питања у међусобним односима могу имати и политички подтекст. Реч је о српско-румунским преговорима око изградње железничког моста преко Дунава који је требало да буде повезан са будућом српском јадранском железницом и да донесе обема земљама значајне економске користи. Ова тема за румунску историографију потпуно је нова и представља до сада неистражену и сасвим непознату област међусобних односа. Аутор овде ипак није искористио рад др Милића Ј. Милићевића (*Пруга ка Јадрану*, Лепосавић, 2007) који се такође односи на поменуту тему. Богдан Катана у овој целини, нажалост, пропушта да помене комитске акције у Македонији, те да укаже на делатност како српских тако и румунских чета. То би, по нама, свакако требало да нађе места у једном оваквом рукопису. Остајемо ускраћени и за реакције румунске јавности на мајски преврат у Србији 1903. године, што би, уз веће коришћење оновремене румунске штампе, свакако дало рукопису на додатном квалитету.

Последња целина прати румунско-српске односе у периоду балканских ратова, и завршава се мировним преговорима у Букурешту 1913. године. Значај поглавља је у томе што оно сагледава тај период са позиције српско-румунских односа, а не, што је раније био случај, са позиција једне или друге земље у току рата и мировних преговора. У оквиру овога поглавља дати су и погледи стране

штампе на то што се догађало у Букурешту у лето 1913. године, само годину дана пре избијања „Великог рата“.

Књига је писана на солидној изворној основи уз коришћење обимне релевантне старије и новије литературе на румунском, српском, француском и енглеском језику. Садржи детаљан списак извора и литературе (на списку литературе налази се више од 550 наслова), критички апарат, индекс појмова, карте и фотографије значајних владара, политичара и дипломата, као и резиме на енглеском језику.

Књига, као и сваки пионирски рад, има како доста врлина тако и доста маана. Она је, будући да је намењена румунској публици, и по природи ствари романоцентрична. Аутор и сам износи да су му неки архивски извори остали недоступни или да до њих није успео да дође. То се пре свега може односити на грађу војне провинијенције која свакако постоји и у српском и у румунском војном архиву, а коју аутор, осим кроз литературу, није користио. Она је нарочито значајна и обимна за период балканских ратова и букурешке мировне конференције. Такође, аутор веома оскудно користи штампу, нарочито српску, која може послужити као вредан извор за период о коме је реч. Ипак, највећи значај овога рада је у томе што је умногоме пионирски, што је дело школованог историчара који поред матерњег румунског говори и српски језик, па се као такав препоручио да тему обради, колико је могуће, кроз визуру обе стране, и што осветљава један део историје двеју суседних земаља које никада нису међусобно ратовале. Радова већег обима у вези са овом тематиком код нас, нажалост, још увек нема, а мало је и оних међу српским историчарима који књигу Богдана Катане могу читати у оригиналу. Наше је скромно мишљење да би, због језичке баријере и непостојања одговарајуће литературе на српском језику која третира румунско-српске политичке и дипломатске односе, те због чињенице да се ради о највећој суседној земљи у којој се увек више знало о нама него што смо ми о њој знали, један превод ове студије на српски језик био од интереса како за српске историчаре, дипломате и политикологе тако и за ширу читалачку публику.

Мр Далибор ДЕНДА

Mladenka Ivanković,
Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952), Kraj ili novi početak,
INIS, Beograd, 2009, 395 str.

Књигом Младенке Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952), Kraj ili novi početak*, (Институт за новију историју Србије, 2009), која је, у ствари, њена докторска дисертација, добили смо последњу, бар засад, карику у ланцу дела не само српских већ и хрватских и других историчара која обрађују најновију историју Јевреја на територији бивше Југославије, па тиме и Србије (под најновијом подразумевамо период после I светског рата до распада Југославије). Мислимо на књиге проф. Милана Ристовића, др Милана Кољанина, проф. Иве Голдштајна и других, укључујући и поједине стране ауторе, као и многе књиге у том раздобљу чији се аутори-историчари само у неким деловима баве Јеврејима. Не треба заборавити дела непрофесионалних историчара, признатих за озбиљне истраживаче, као што су Јаша Романо, Жени Лебл, Славко Голдштајн и други, као ни мноштво објављених сећања